

LUBOMÍR HAMPL

 <https://orcid.org/0000-0002-9549-8360>
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Jakie właściwie zwierzęta występują w 1 Krl 10,22 i w 2 Krn 9,21 – próba odtworzenia ścieżki interpretacyjnej i translacyjnej w czeskich i polskich przekładach biblijnych

**What animals actually appear in 1 Kings 10,22 and 2 Chronicles 9,21 –
an attempt to reconstruct the interpretative and translational path
in Czech and Polish Bible editions**

Abstract: The article aims to demonstrate the conceptual-terminological and approximate-lexical variation in the naming of animals in Czech and Polish Bible translations. The analysis covers 28 translations of two nearly identical passages from the Holy Scripture – from the First Book of Kings (1 Kings 10,22) and the Second Book of Chronicles (2 Chronicles 9,21). The names of animals (peacock, parrot, monkey, guenon, baboon, sea urchins) appearing in the analyzed texts were discussed, taking into account their frequency. The analysis revealed diverse methods of translating the two Hebrew lexemes קוף *qōf* // *qōp* [h-6971] and תוכיים *tukijim* [h-8500] in Czech and Polish Bible editions.

Keywords: biblical texts translation, Czech and Polish languages, variantity of lexemes, hyponyms and hyperonyms

Wprowadzenie

Przedmiotem moich zainteresowań w niniejszym artykule stały się dwa prawie identyczne fragmenty Pisma Świętego, zlokalizowane w Pierwszej Księdze Królewskiej i drugiej Księdze Kronik (zob. 1 Krl 10,22 – przykład nr I w tej pracy, i 2 Krn 9,21 – przykład nr II). Są one do siebie bardzo podobne pod względem opisu, struktury i treści (por. zasadę binarności), mówią o tym samym wydarzeniu i fakcie historycznym, dotyczącym sławy

oraz bogactwa¹ króla Salomona. Z tych dwóch starotestamentowych ksiąg biblijnych dowiadujemy się, że interesujący nas świat faunistyczny, czyli pawie, które – oprócz małp – były przywożone² z zagranicy, należały do żywych, czyli zwierzęcych towarów luksusowych³, ponieważ wzbogacały elegancki wystrój pałacu królewskiego.

¹ Por. na przykład jedno z najnowszych wydań *Výkladového komentáře Bible Starého zákona* – zob. W.W. Wiersbe: *1. Samuelova–Žalmy*. Překl. Z. Linzmajer. Vyd. Nakl. Didasko, Kroměříž 2023, s. 214–216.

² Oprócz żywych towarów, czyli pawiów i małp (niektórzy podają koczokodany i pawiany oraz papugi), statki króla Salomona przywoziły również złoto, srebro i kość słoniową, wraz z kamieniami szlachetnymi (ozdobnymi i szlifowanymi), które służyły przede wszystkim do dekoracji budynków i do upiększania tronu (por. 1 Krl 10,18; 2 Krn 9,17; 1 Krl 22,39; Ps 45,9; Am 3,15). Zob. także: J.T. Walsh, Ch.T. Begg: *Pierwsza i Druga Księga Królewska*. W: *Katolicki komentarz biblijny*. Red. nauk. wyd. oryg. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Red. nauk. wyd. pol. W. Chrostowski. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2004 (Prymasowska Seria Biblijna), s. 274–275. Odnośnie do wymienionej „kości słoniowej”, hebr. שֵׁנְהַבִּים *šenhabbîm* [h-8143], czes. *slonovina* (por. B. Pípal: *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Vyd. Kalich, Praha 2006, s. 171), możemy się przekonać, jak na przestrzeni wieków kształtował się obraz tej substancji zębowej oraz jak rozwijał się język: czes. *kosti slona* (BK), *zuby slona* (BO), *slonovina* (ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BČ1, PSP, VŠ). Ze względu na to, że język czeski jest bardziej fleksyjny od języka polskiego, istnieje możliwość, że z dwóch wyrazów za pomocą sufiksów i końcówek fleksyjnych powstaje jeden leksem (por. zjawisko uniwerbizacji i multiwerbizacji) w postaci terminu *slonovina*. W języku polskim mamy do czynienia tylko z wyrazami złożonymi, składającymi się z dwóch leksemów: *kości słoniowe* (BG i BBrz w liczbie mnogiej), *zęby słoniowe* (BJW i BB) → *kość słoniowa* (NBG, BT, BWP, BW, BP, PNŚ, a także BPauł, BJ, BEK, HPST 2008 i 2009, KUL Łach – wszędzie liczba pojedyncza). Czes. *slonovina* to „slabě nažloutlá tvrdá hmota sloních klů, slonová kost” (*Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Red. J. Filipec, F. Daneš, V. Mejstřík. Nakladatelství Academia, Praha 2005, s. 394) [tłum. pol.: lekko nadżółkłe twarde tworzywo ciosów słonia – kość słoniowa]. *Biblický slovník sedmi jazyků* podaje, że hebr. leksem pojawiający się w liczbie mnogiej שֵׁנְהַבִּים tłumaczony jest jako czes. *slonovina* (por. J. Heller: *Vocabularium biblicum septem linguarum – Biblický slovník sedmi jazyků hebrejsko-řecko-latinsko-anglicko-německo-maďarsko-český*. Nakl. Vyšehrad, Praha 2000, s. 214–215). Warto także podkreślić, że leksem hebr. שֵׁנְהַבִּים to złożony rzeczownik, ponieważ pierwszy jego element składa się z שֵׁן *šen* [h-8127] ‘zab’, a drugi element ma prawdopodobnie – jak zaznaczają L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm (*Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. T 2: ט-ת. Red. nauk. wyd. pol. P. Dec. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2008 (Prymasowska Seria Biblijna), s. 562) – egipskie pochodzenie ‘*bw* ‘słoń’. W aparacie wyjaśniającym we współczesnym czeskojęzycznym tłumaczeniu *Pavlikův studijní překlad* zostało odnotowane, że *zde je poněkud jiný výraz než ve v. 18, vyskytující se v SZ jen zde a v 2 Par. 9,21 a značící snad „zuby slonů”* (PSP: 486) [tłum. pol.: chodzi tutaj poniekąd o inny wyraz niż ten, który został odnotowany w wersecie 18. Pojawia się on wyłącznie w ST tutaj w 1 Krl 10,22 i w 2 Krn 9,21, a oznacza prawdopodobnie „zęby sloni”].

³ Mogło tutaj chodzić również o pewien rodzaj tzw. przejawu zoofili, uzewnętrzniający się w miłości do rzadko spotykanych zwierząt, które następnie zostały stopniowo wprowadzowane.

Rozpatrując świat zwierzęcy prezentowany na stronach Pisma Świętego, trzeba zaznaczyć, że Biblia jednak nie przypisuje nadmienionemu przedstawicielowi świata awifauny, tj. wzmiankowanemu *pawiovi*, szczególniego znaczenia. Z opisywanym *pawiem* na kartach Pisma Świętego spotykamy się tylko trzy razy – i to wyłącznie w księgach starotestamentowych (por. lokalizacje: 1 Krl 10,22; 2 Krn 9,21 i Hi 39,13[16]), chociaż trzeba wyraźnie podkreślić, że ptak ten nie znajduje się we wszystkich wyekscerpowanych czeskich i polskich tłumaczeniach biblijnych, jakie poddano szczegółowej analizie, o czym przekonamy się w dalej zaprezentowanych i opisanych przykładach. Nawet *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii* podkreśla, że „v Písmu je páv zmíněn pouze okrajově 1 Kr 10,22”⁴ [tłum. pol.: w Piśmie Świętym 1 Krl 10,22 paw zostaje wymieniony wyłącznie marginalnie]. W literaturze przedmiotu jednak zaznacza się, że „páv to je okrasný pták pocházející z Indie a Srí Lanky (Cejlonu). Do Izraele ho nechal dovézt král Šalomoun, aby doplňoval nádheru a jas jeho královského paláce”⁵ [tłum. pol.: paw jest ozdobnym ptakiem pochodzącym z Indii i Sri Lanki (Cejlonu). Do Izraela kazał go przywieźć król Salomon, by dopełniał on piękno i blask jego pałacu królewskiego].

Jeżeli zaś chodzi o wzmiankowaną kategorię pojęciową ptactwa w Biblii, warto przywołać zbiór różnorodnych analiz w postaci sześciu tomów z serii *Świat awifauny w Piśmie Świętym*, które przybliżają nurt badań problematyki interpretacyjnej i translacyjnej w czeskich i polskich przekładach biblijnych⁶.

Jednym z istotnych celów niniejszego artykułu będzie pokazanie wariantowości leksykalnej oryginalnych źródełsłowów, skoncentrowanych na animalistycznej terminologii.

⁴ J. Royt, H. Šedinová: *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1998, s. 131.

⁵ *Encyklopedie bible*. Přel. J. Sibrť. Knihní klub a Balios, Praha 1997, s. 21.

⁶ Por. L. Hampl: *Świat awifauny I w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (sowy i jaskółki)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2013; Tenże: *Świat awifauny II w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (ptactwo czyste i nieczyste)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2014; Tenże: *Świat awifauny III w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (rodzina krukowatych – kawka, wrona, kruk, gawron i sójka)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2016; Tenże: *Świat awifauny IV w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (bocian, ibis i pelikan)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2018; Tenże: *Świat awifauny V w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (żuraw i struś)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020; Tenże: *Świat awifauny VI w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (wróbel)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2024.

Przyjrzyjmy się teraz na podstawie przytoczonych czeskich i polskich przekładów biblijnych, jak prezentowane są w różnych edycjach Pisma Świętego zwierzęce leksemy⁷:

Pierwsza Księga Królewska (przykład I)

- BK** *Nebo měl král lodí mořské s lodími krále Chírama. Jednou ve třech letech vracely se ty lodí mořské, přinášející zlato a stříbro, kosti slonové, a opice a pávy.* (1 Kr 10,22 – 2009: 316).
- BO** *Nebo koráb králův s korábem Hiramovým po moři jednu v rok po tři léta jezdil jest do Tharsis a přinášel ottud zlato a stříbro a zuby slonové a opice a pávy.* (3 Královská 10,22 – 1988: 522).
- ČEP** *Král měl na moři zámořské loďstvo spolu s loděmi Chíramovými. Jednou za tři roky zámořské loďstvo přijíždělo a přiváželo zlato a stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (1 Kr 10,22 – 2008: 334).
- ČSP** *Král měl na moři tašíšské loďstvo spolu s loďstvem Chíramovým. Jednou za tři roky tašíšské loďstvo připlouvalo a přiváželo zlato a stříbro, slonovinu, opice a páviány.* (1 Kr 10,22 – 2009: 438).
- B21** *Král totiž měl na moři vedle Chíramova loďstva také zámořské lodě, které připlouvaly jednou za tři roky a přivážely zlato a stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (1 Kr 10,22 – 2009: 396).
- PNS** *Král měl totiž na moři flotilu taršíšských lodí spolu s flotilou Chiramových lodí. Jednou za tři roky přijížděla flotila taršíšských lodí a přivážela zlato a stříbro, slonovinu a opice a pávy.* (1 Kr 10,22 – <https://www.jw.org/cs/knihovna/bible/bi12/knihy/1-Kr%C3%A1lovsk%C3%A1/10/> [dostup: 23.11.2025]).
- JB** *Král měl totiž na moři vedle Chiramova loďstva taršíšské loďstvo a každé tři roky se taršíšské loďstvo vracelo s nákladem zlata, stříbra, slonoviny, opic a kočkodanů.* (1 Kr 10,22 – 2009: 487).
- SNC** *Král měl neustále na moři své lodě, které spolu s Chíramovými loděmi jednou za tři roky připlouvaly ke břehům Izraele a přivážely zlato, stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (1 Kr 10,22 – 2011: 367).
- BC1** *loďstvo královské totiž s loďstvem Hiramovým plavilo se přes moře do Tarsisu jednou ve třech letech, přinášejíc odtud zlato, stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (3 Král. 10,22 – Hejčl 1917: 945).
- PSP** *neboť král měl na moři taršíšské loďstvo s loďstvem Chíramovým – jednou za tři léta taršíšské loďstvo přijíždělo, vezouc zlato a stříbro, slonovinu a opice a pávy.* (1 Král. 10,22 – Pavlík 2014: 461).
- VŠ** *Král měl taršíšské loďstvo na moři, mimo koráby Chíramovy: každého třetího roku vracelo se taršíšské loďstvo a přiváželo zlato a stříbro, slonovinu, opice,*

⁷ Istotne kryterium doboru materiału językowego polega na tym, że został przywołany także tekst hebrajski (BH) oraz dwa ważne tłumaczenia pośrednie, które odegrały w translatoryce biblijnej istotną rolę, czyli grecka *Septuaginta* (LXX) oraz łacińska *Wulgata* (VUL) św. Hieronima ze Strydonu.

- pávy.** (1 Kr 10,22 – <https://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=VS&ka-p=10&k=1Kr> [dostęp: 23.11.2025]).
- BG** *Albowiem okręty królewskie były na morzu z okrętami Hiramowemi: raz we trzy lata wracały się okręty z morza, przynosząc złoto i srebro, kości słoniowe, i koczkodany, i pawie.* (1 Krl 10,22 – s. 299).
- BJW** *bo okręty królewskie przez morze z okrętami Hiram raz we trzy lata chodziły do Tarsis, przynosząc stamtąd złoto i srebro, i zęby słoniowe, i koczkodany, i pawy.* (3 Krl 10,22 – 2000: 552).
- BBrz** *Abowiem królewski okręt z okrętem Hiramowym chadzał morzem raz we trzech lat do Tarsis, na którym przynoszono złoto i srebro, kości słoniowe, korki morskie i pawy.* (Pierwsze Księgi Królewskie, które są trzecie według Łacinników 10,22 – 1563/2003: 337).
- NBG** *Król posiadał na morzu okręty Tarszyszu, przy okrętach Chirama. Okręty Tarszyszu przybywały raz na trzy lata i sprowadzały złoto, srebro i kość słoniową, małpy i pawie.* (Pierwsza Księga Królów 10,22 – <https://biblest.com.pl/stb/stest/1Krol/1Krol.html> [dostęp: 23.11.2025]).
- BT** *Albowiem dalekomorska flota królewska razem z flotą Hirama przybywała co trzy lata przywożąc z Tarszisz złoto i srebro, kość słoniową oraz małpy i pawie.* (1 Krl 10,22 – 1989: 324).
- BWP** *Morskie statki królewskie oraz okręty Hirama udawały się co trzy lata do Tarszisz, skąd przywoziły złoto, srebro, kość słoniową, małpy i pawie.* (Pierwsza Księga Królewska 10,22 – 1997: 559).
- BW** *Gdyż król posiadał okręty, które płynęły do Tarszisz morzem wraz z okrętami Chirama; raz na trzy lata przyływały okręty z Tarszisz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową, małpy i pawie.* (1 Krl 10,22 – 2001: 381).
- BP** *Albowiem królewska flota Tarszisz przebywała na morzu wraz z flotą Chirama. Co trzy lata okręty Tarszisz zawiąły [do portu], przywożąc złoto, srebro, kość słoniową, małpy i pawie.* (1 Krl 10,22 – 2012: 392).
- PNS** *Król miał bowiem na morzu flotę okrętów Tarszisz – przy flocie Chirama. Raz na trzy lata przybywała flota okrętów Tarszisz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową i małpy, i pawie.* (Księga Pierwsza Królów 10,22 – 1997: 465).
- BPaul** *Król bowiem posiadał dalekomorską flotę handlową, która pływała wraz z flotą Hirama. Statki powracały co trzy lata, przywożąc z odległych stron złoto, srebro, kość słoniową, małpy i pawie.* (1 Krl 10,22 – 2008: 645).
- BJ** *Albowiem królewskie okręty Tarszisz razem z flotą Hirama przybywały co trzy lata, przywożąc z Tarszisz złoto i srebro, kość słoniową oraz małpy i pawie.* (1 Krl 10,22 – 2006: 385).
- Krusz 2** *Do króla bowiem należały na morzu okręty Tarsziszu wraz z okrętami Hirama; raz na trzy lata przybywały okręty z Tarszisz, przywożąc złoto, srebro, kość słoniową, małpy i papugi.* (1 Kr 10,22 – Krusz 2: 649; por. także: http://bibliepolskie.pl/zteksty_vers_por.php oraz <https://polona.pl/item-view/f5ad3f85-fbb2-4e6e-97f6-83bb84b39ee3?page=664> [dostęp: 23.11.2025]).

- Pop** *Król bowiem miał na morzu statek kursujący do Tharsisu razem ze statkami Chirama. Raz na trzy lata przywoził on królowi z Tharsis złoto, srebro oraz kamienie szlifowane i obrobione kamienie.* (3 Krl 10,22 – Pop: 466).
- BH** כִּי אָנִי תַרְשִׁישִׁי לְמַלְכִּי בִּים עִם אָנִי חִירָם אָחֵת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא אֵלַי
תַרְשִׁישִׁי נִשְׁאַת זָהָב וְכֶסֶף שְׁנֵהָבִים וְקָפִים וְתַבְיִים:
- LXX** ὁτι ναὺς Θαρσις τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ θαλάσῃ μετὰ τῶν νηῶν Χιραμ μία διὰ τριῶν ἐτῶν ἤρχετο τῷ βασιλεῖ ναὺς ἐκ Θαρσις χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου καὶ λίθων τορευτῶν καὶ πελεκητῶν.
- VUL** *quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis deferens inde aurum et argentum dentes elefantorum et simias et pavos.*

Jeden z najnowszych leksykonów, czyli czeskojęzyczny *Biblický komentář ke Starému zákonu*, odnosi się do wzmiankowanego fragmentu biblijnego krótko, ale treściwie, zaznaczając, że: „Šalomounovy obchodní lodě přivážely ne jenom zlato a stříbro, ale také exotické předměty, jako je slovinina, opice a paviáni”⁸ [tłum. pol.: Statki handlowe Salomona przywoziły nie tylko złoto i srebro, ale także towary egzotyczne, jak kość słoniową, małpy i pawiany]. Inny czeski komentarz biblijny ów prezentowany fragment opisuje następująco: „Zámořské plavby získávaly králi také různé exotické zboží, jehož bližší určení je z části nejisté (jde např. o pávy nebo o paviány?)”⁹ [tłum. pol.: Statki morskie pozyskiwały dla króla Salomona także różne towary egzotyczne, których bliższe określenie jest w jakiejś mierze niepewne (chodzi na przykład o pawie albo o pawiany?)]. Tę tezę aprobuja adnotacje sporządzone na marginaliach Biblii Paulistów, gdzie zaznaczono, że słowo użyte w oryginale nie jest pewne, stąd niektórzy tłumaczą je jako *pawiany*, które, tak jak inne egzotyczne zwierzęta, sprowadzano na Bliski Wschód (BPaul: 792). Potwierdzają to również bezpośrednio analizowane czeskie i polskie wyekscerpowane tłumaczenia biblijne.

W edycji *Czeskiego przekładu ekumenicznego* w przypisie umieszczono adnotację, że niektórzy tłumacze przypuszczają, iż zamiast reprezentantów kategorii pojęciowej ptactwa – *pawiów* – chodziło prawdopodobnie o ssaki *pawiany*¹⁰ (ČEP: 334). Natomiast w innym współczesnym czeskojęzycznym

⁸ W. MacDonald: *Biblický komentář ke Starému zákonu*. Přel. M. Indráková, J. Vopalecký. Vyd. ALEF Křesťanské sbory, Brno 2017, s. 280.

⁹ *Výklady II ke Starému zákonu. Knihy výpravné: Jozue, Soudců, Rút, I. Samuelova, II. Samuelova, I. Královská, II. Královská, I. Paralipomenon, II. Paralipomenon, Ezdráš, Nehemjáš, Ester.* Připravila starozákonní překladatelská komise. Vyd. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 367.

¹⁰ Jak zaznacza *Biblický komentář ke Starému zákonu...*, „slovo »pávi« v BKR se nyní překládá jako paviáni (NIV, ČSP). Starověcí králové opravdu pávy oceňovali, a proto Jeroným v latinské Vulgátě přišel s tímto překladem (zřejmě odhadem)” (W. MacDonald: *Biblický komentář ke Starému zákonu...*, s. 294) [tłum pol.: słowo „pawie” w Biblii Kralickiej teraz

przekładzie biblijnym, a konkretnie w *Českém studijním překladu*, wyrażenie to zostało przetłumaczone bezpośrednio w tekście głównym jako *pawian* na drugim miejscu wśród istot żywych wymienionych w tym analizowanym wersecie (1 Krl 10,22), tworząc dublet faunistyczny w obrębie kategorii nadrzędności i podrzędności; zob. zastosowany na kartach biblijnych hiperonim i hiponim: *czes. opice – pavián* [dosł. pol. małpa – pawian], chociaż w przypisie tejże edycji umieszczono adnotację, że może chodzić o pawie (ČSP: 438).

W dwóch polskojęzycznych tłumaczeniach biblijnych, czyli w Biblii Gdańskiej i Biblii Jakuba Wujka, zamiast *małp* (wyrażenia nadrzędnego) pojawiają się *koczkodany* (jako wyrażenie podrzędne, tj. bardziej sprecyzowane hiponimicznie), tworząc tym razem „wymieszane”¹¹ pary zwierząt: *koczkodan – paw* (tj. ssak i ptak). O tym fakcie zmiany przedstawiciela faunistycznego informuje w przypisie wyjaśniającym polskojęzyczne tłumaczenie Biblii Jerozolimskiej (BJ: 385).

Wyjaśnienie różnic terminologicznych

Zaistniałe wątpliwości wzięły się najprawdopodobniej stąd, że część tłumaczy ma dylemat, czy zwierzęta zwane konkretnie [*tukkijim*], które przywoziły statki handlowe Salomona, można uznać za pawie. Przypuszcza się, że hebrajski wyraz podawany w transkrybowanej formie *tukijjim*¹² lub *tukkijim* // *tukkijim*¹³ względnie *tukkijim*¹⁴ bądź *tukim*¹⁵ albo *tukkijim*¹⁶

tłumaczy się jako pawiany (por. *New International Version*, *Czeski Przekład Studyjny*). Antyczni królowie rzeczywiście pawie doceniali, dlatego Hieronim w łacińskiej wersji *Wulgaty* przyszedł z takim tłumaczeniem (prawdopodobnie przez szacunkową ocenę sytuacji). Por. „The king had a fleet of trading ships at sea along with the ships of Hiram. Once every three years it returned, carrying gold, silver and ivory, and **apes** and **baboons**” (<https://www.biblestudytools.com/1-kings/10.html> [dostęp: 16.05.2026]).

¹¹ Natomiast w staropolskiej *Biblii Brzeskiej* używa się terminologii *korki morskie* i *pawy*, por.: „Abowiem królewski okręt z okrętem Hiramowym chadzał morzem raz we trzech lat do Tarsis, na którym przynoszono złoto i srebro, kości słoniowe, **korki morskie** i **pawy**” (Pierwsze Księgi Królewskie, które są trzecie według Łacinników 10,22) – (tłum. BBrz 1563/2003: 337).

¹² A. Novotný: *Biblický slovník A–P*. Česká biblická společnost, Praha 1956/1992, s. 598.

¹³ M. Lurker: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*. Przeł. bp K. Romaniuk. Pallottinum, Poznań 1989, s. 282; M. Lurker: *Slovník biblických obrazů a symbolu*. Přel. R. Dostálová et al. Nakl. Vyšehrad, Praha 1999, s. 326.

¹⁴ J.D. Douglas: *Nový biblický slovník*. Přel. A. Koželuhová et al. Nakl. Návrat domů, Praha 1996, s. 1163; J.I. Packer, M.C. Tenney: *Słownik tła Biblii*. Red. nauk. pol. wyd. W. Chrostowski. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2007 (Prymasowska Seria Biblijna), s. 185.

¹⁵ P.C. Bosak: *Leksykon wszystkich zwierząt biblijnych*. Wydawnictwo Petrus, Kraków 2018, s. 484.

¹⁶ HPST 2008 (s. 539) oraz HPST 2009 (s. 872) tłumaczą ten hebrajski wyraz jako *pawie*.

jest pochodzenia egipskiego¹⁷ i oznacza prawdopodobnie ‘konkretny rodzaj małpy’, por. „snad – pavián pláštíkový (Papio hamadryas), který obývá skalnaté hory vých. Etiopie, sev. Somálska a pobřeží části Arabského poloostrova” (za: ČSP: 438) [tłum. pol.: prawdopodobnie pawian płaszczowy ‘gatunek małpy wąskonosej z rodziny makakowatych, zamieszkujący skaliste góry wschodniej Etiopii, północnej Somalii i części wybrzeża Półwyspu Arabskiego’]. Według innej teorii wyraz ten może być derywowany od tamilskiego *tokai*, który oznacza ‘ogon’¹⁸, lub *tō kai* ‘ptak z błyszczącym ogonem’¹⁹, lecz nic nie wiadomo o tym, żeby dzisiaj był on używany na określenie pawia. Istnieją więc przypuszczalnie uzasadnione wątpliwości – z czym mamy bezpośrednio do czynienia w niektórych tłumaczeniach biblijnych (zob. ČSP, JB) – czy przywiezione przez handlowe okręty Salomona zwierzęta, które określa hebrajskie wyrażenie *tukkijim*, należy uznać za *pawie*, czy za inny gatunek. *Słownik tła Biblii* mówi wprost, że uczeni zastanawiają się, czy pisarzom biblijnym na pewno chodziło o tego ptaka²⁰. Celem dalekomorskich wypraw Salomona, jak wiadomo, było tajemnicze miasto Tarszis, skąd – jak podkreśla Juliusz Stanisław Synowiec²¹ – jego kupcy przywozili nie tylko złoto, srebro i kość słoniową, ale właśnie także *małpy*. Możemy więc zauważyć na podstawie tego przywoływanego opisu, że brakuje w nim reprezentantów awifauny – *pawiów*. Również w *Komentarzu historyczno-kulturowym do Biblii Hebrajskiej* zaznaczono, że nie ma pewności, czy słowo to należy tłumaczyć jako *pawiany*, czy *pawie*, lecz skonstatowano też, iż królowie asyryjscy z XI i X wieku przed Chrystusem także chlubili się posiadaniem egzotycznych zwierząt, zwłaszcza *małp*²². Czeskojęzyczny *Průvodce Biblií* również zwraca uwagę na fakt, że może chodzić o przetłumaczone rzeczowniki nazywające zwierzęta: „opice (možná paviáni) a pávi”²³ [tłum. pol.: małpy (może pawiany) i pawie]. Jan Hejčl zaś w swoim tłumaczeniu

¹⁷ *Słownik tła Biblii* zwraca uwagę, że Egipcjanie na określenie małpy używali słowa *t.kyw*. Jest ono bardzo podobne do hebrajskiego *tukkijim* pozbawionego samogłosek – por. J.I. Packer, M.C. Tenney: *Słownik tła Biblii...*, s. 185.

¹⁸ J.D. Douglas: *Nový biblický slovník...*, s. 1163.

¹⁹ L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm: *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski...*, s. 660.

²⁰ J.I. Packer, M.C. Tenney: *Słownik tła Biblii...*, s. 185.

²¹ J.S. Synowiec: *Izrael opowiada swoje dzieje. Wprowadzenie do Ksiąg: Powtórzonego Prawa, Jozuego, Sędziów, Samuela i Królewskich*. Wydawnictwo OO. Franciszkanów Bratni Zew, Kraków 1998, s. 166.

²² J.H. Walton, V.H. Matthews, M.W. Chavalas: *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*. Red. pol. wyd. W. Chrostowski. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2005 (Przemasowska Seria Biblijna), s. 482.

²³ J. Taylor: *Dějiny Izraele od Jozua k Ester*. V: *Průvodce Biblií revidované a rozšířené vydání třímilionového bestselleru*. Přel. z ang. The New Lion Handbook of the Bible R. Matulík a J. Hus. Ed. R. Řehák. Česká biblická společnost, Praha 2004, s. 285.

České bible wprawdzie w tekście głównym używa wyrazu *pawie*, ale w sporządzonym przypisie właśnie przy pawiach stawia pytańnik, wskazując na trudności identyfikacyjne z tym reprezentantem świata zwierzęcego²⁴. Jeszcze inny komentarz biblijny, tym razem angielskojęzyczny, zaznacza, że *gōphīm* i *tukkiyīm* to małpy różnego rodzaju²⁵. W niemieckojęzycznym komentarzu biblijnym z kolei również zwrócono uwagę na różnice w tłumaczeniu, podkreślając, że przedmiotowe ekwiwalenty leksykalne są także niespójnie interpretowane, jeżeli chodzi o konkretne nazewnictwo zwierzęce, por.: „פּוֹפּוֹסִים für Affen und תְּכַיִּים entweder für Pfauen oder für eine Affenart”²⁶ [tłum. pol.: dla małp i dla pawi lub dla gatunków małp]. W translatoryce istnieją jeszcze inne rozwiązania terminologiczne²⁷ dotyczące identyfikacji tego zwierzęcia. Trudno więc rozstrzygnąć – jak podkreślono w polskojęzycznym komentarzu biblijnym²⁸ – czy w tekście chodzi tylko o ssaki, czy również o ptaki. Dla ułatwienia i lepszej orientacji w zamieszczonym niżej zestawieniu w formie rejestru nr 1 podane zostaną czeskie i polskie tłumaczenia, tj. wszystkie wymienione zwierzęta występujące (zawsze w parach) w badanym wersecie, jakie zostały przywiezione z zagranicy do Izraela:

²⁴ J. Hejčl: *Bible česká. Díl prvý: Knihy Starého zákona, Svazek I. Genesis – Judit*. Dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům přeložil, úvod předeslal a výkladem provází J. Hejčl. Redigoval A. Podlaha. Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého. Tiskem Cyrillo-Methodejské knihtiskárny V. Kotrby, Praha 1917, s. 945.

²⁵ J.M. Myers: *II Chronicles, Translation and Notes*. Doubleday & Company Inc., Garden City, New York 1965 (The Anchor Bible, Vol. 24), s. 54–55.

²⁶ S. Japhet: *2 Chronik Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament*. Verlag Herder, Fiken & Bumiller, Freiburg–Basel–Wien 2003, s. 117, 125–126.

²⁷ G. Dalman (*Arbeit und Sitte in Palästina*. Bd. 1–7. Druck und Verlag von C. Bertelsmann, Gütersloh 1928–1942 – tutaj: Bd. 7, s. 252) używa zastępczego terminu *drób*, lecz zdecydowanie lepiej pasuje *paw* jako zwierzę rzadkie. Inny badacz *Pisma Świętego*, William Frederic Badé, a zwłaszcza Benjamin Mazar (wcześniej Maisler), odkrył pieczęć z VII wieku p.n.e. na stanowisku archeologicznym w Micpie (Tell an-Nasbe) (por. *The Seal of Jaazaniah*. „Zeitschrift für die altestamentliche Wissenschaft” 1933, Vol. 51, s. 153 – za: J.B. Łach: *Księgi 1–2 Królów. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*. Red. nauk. S. Łach, L. Stachowiak, R.W. Rubinkiewicz. Pallottinum, Poznań 2007 (Pismo Święte Starego Testamentu, T. 4, cz. 2), s. 248), uważał, że chodzi tu o *koguty*, a G. Wörpel (*Was sind die tukkiyīm in 1 Reg 10,22*. „Zeitschrift für die altestamentliche Wissenschaft” 1967, Vol. 79, s. 360–361) łączył tę nazwę z *indykami*, a także z *pawiami*. Jeden z polskich komentarzy biblijnych (por. H. Langkammer: *1–2 Księga Kronik. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*. Pallottinum, Poznań 2011 (Pismo Święte Starego Testamentu, T. 5, cz. 1), s. 182) zwraca uwagę, że idąc za starożytnymi przekładami, powinno się tłumaczyć ten leksem jako *pawie* zamiast *perliczki*. Te kwestie leksykalno-terminologiczne sygnalizuje także angielskojęzyczny komentarz biblijny (por. S.J. DeVries: *1 Kings*. Word Books Publisher, Waco, Texas 1985 (World Biblical Commentary, Vol. 12), s. 135–140).

²⁸ J.B. Łach: *Księgi 1–2 Królów...*, s. 248.

Pierwsza Księga Królewska 10,22 קֹפֶּה *qōṭ* // *qōfe* [h-6971]²⁹ – תְּכִיִּים *tukijim* [h-8500]

BK 1613/2009	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
BO 1417/1996	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
ČEP 2008	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
ČSP 2009	<i>opice</i> – <u>paviány</u>	(małpy – <u>pawiany</u>)	→ [brak pawiów]
B21 2009	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
PNS	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
JB 2009	<i>opice</i> – <u>kočkodanů</u>	(małpy – <u>koczkodany</u>)	→ [brak pawiów]
SNC 2011	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
BČ1 1917	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
PSP 2014	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
VŠ 1947	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)	
BG 1632/1964	<u>koczkodany</u> – pawie		
BJW 1599/2000	<u>koczkodany</u> – pawy		
NBG	<i>małpy</i> – pawie		
BT 1989	<i>małpy</i> – pawie		
BWP 1997	<i>małpy</i> – pawie		
BW 2001	<i>małpy</i> – pawie		
BP 2012	<i>małpy</i> – pawie		
PNŚ 1997	<i>małpy</i> – pawie		
BBrz 1563/2003	<i>korķi morskĳe</i> – pawy		

²⁹ *Biblický slovník sedmi jazyků hebr. lexsem קֹפֶּה tłumaczy jako czes. opice* [dosł. pol.: małpa] (por. J. Heller: *Vocabularium biblicum...*, s. 178–179). W sposób analogiczny *Podręczny słownik hebrajsko-polski Starego Testamentu* opisuje ten hebr. leksem, wyjaśniając, że chodzi o małpę (por. P. Briks: *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2000 (Prymasowska Seria Biblijna), s. 309). Podobnie hebr. leksem *qōṭ* ‘małpa’ tłumaczy przekład interlinearny z kodami gramatycznymi i transliteracją HPST Prorocy (por. HPST 2008: 539). Również *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu* zaznacza, że chodzi o *opici* [pol. małpę], która w jęz. ak. występuje jako *uqupu*, a w egip. jako *gf* (por. B. Pípal: *Hebrejsko-český slovník...*, s. 142) lub *gif*. Podobne stanowisko wyrażono w *Wielkim słowniku hebrajsko-polskim Starego Testamentu*, który dodatkowo podaje formy z syriackiego *qōṭa* i mandejskiego *gupa*, wskazujące również na małpę (por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm: *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski...*, s. 156). Może chodzić o zapożyczenie z egip. *kjw* ‘małpa’, ponieważ początkowe *t* mogło być rodzajnikiem dotyczącym rzeczownika w liczbie pojedynczej, ale z drugiej strony mogło także chodzić o szczególnie gatunek małpy określane słowem קֹפֶּה wskazujący na pawiana (zob. tamże, s. 660). Jak zaznacza W.F. Albright (*Ivory and Apes of Ophir*. “The American Journal of Semitic Languages and Literatures” 1921, vol. 37, no. 2, s. 144), terminy te oznaczały w egipskich tekstach (egip.: *gf* i *ky*) gatunki małp. Pojawiającą się również na początku terminu *tikkij // jim* spółgłoskę *t* uważano za egipski znak żeńskiego rodzajnika (por. J.B. Łach: *Księgi 1–2 Królów...*, s. 248). W tekście masoreckim występują dwa terminy, a mianowicie: *gōfīm* i *tukkijjim* (por. https://www.blueletterbible.org/nkjv/1ki/10/22/t_conc_301022 [dostęp: 16.05.2026]).

BB 1572 ³⁰	<i>koczkodany</i> – <i>pawy</i>	
BJ 2006	<i>małpy</i> – <i>pawie</i>	
BPaul 2008	<i>małpy</i> – <i>pawie</i>	
BEk 2017	<i>małpy</i> – <i>pawie</i>	
HPST 2008	<i>małpy</i> – <i>pawie</i>	
KUL Łach 2007	<i>małpy</i> – <i>pawie</i>	
Krusz 2	<i>małpy</i> – <i>papugi</i>	→ [brak pawiów]
Pop	-----	→ [brak pawiów]

Rejestr nr 1 dotyczący (awi)faunistycznych reprezentantów w 1 Krl 10,22.

Źródło: Opracowanie własne.

Wszystkie wyszczególnione zwierzęta (czes. *opice*, *pávi*, *paviáni*, *kočkodani* – pol. *małpy*, *pawie*, *koczkodany*, *korki morskie*, *papugi*) zarówno w przekładach czeskich, jak i polskich występują zawsze w liczbie mnogiej. Jeżeli zaś chodzi o przypadki gramatyczne, to prawie we wszystkich edycjach biblijnych analizowanego przykładu 1 Krl 10,22 (BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BČ1, PSP, VŠ, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNŠ, BBrz, BB, BJ, BPaul, BEk, HPST 2008, KUL Łach, Krusz 2) mamy do czynienia z biernikiem (czes. 4 *pád*) – oprócz czeskiego wydania *Jeruzalémské bible* (JB), gdzie odnotowano konstrukcję w dopełniaczu (2 *pád*: ches. *opic* – *kočkodanů*).

Ze względu na stwierdzony fakt, że statki (okręty morskie) Salomona przywoziły w zaprezentowanych przekładach Pisma Świętego różnorodnie określaną faunę, zaliczaną do tzw. kategorii towarów luksusowych w postaci istot żywych, możemy wysnuć poniekąd śmiało idący wniosek, że izraelski król miał w swoich bogato urządzonych posiadłościach i reprezentatywnych włościach również pewnego rodzaju ogród zoologiczny, przeznaczony dla rozrywki, uatrakcyjnienia, piękna, podniosłości, wspaniałości i ozdoby, co odnajduje także przełożenie w następującym tekście biblijnym Starego Testamentu (pol. Koh 2,4–9; ches. Kaz 2,4–9).

Druqa Księga Kronik (przykład II)

Z podobnym opisem bogactwa, zacności, dostatku i sławy Salomona oraz wystroju pałacu królewskiego spotykamy się również w Drugiej Księdze Kronik (2 Krn 9,21). Ponownie w dwóch staropolskich przekładach Pisma Świętego, czyli w Biblii Gdańskiej i w Biblii Jakuba Wujka, zamiast *małp* jako wyrazu hiperonimicznego zostało zastosowane słowo *koczkodany* jako leksem hiponimiczny (zob. podkreślenia w tekście głównym). Zgodnie z informacją umieszczoną w dwóch starotestamentowych księgach

³⁰ Por. <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=4263&from=pubstats> [dostęp: 23.11.2025], wirtualna nawigacja internetowa: s. 410; strona księgi biblijnej: s. 191.

biblijnych (1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21) *pawie* do Izraela jako pierwszy zaczął sprowadzać Salomon, chociaż w dwóch czeskich przekładach biblijnych spotykamy się z innymi zwierzętami: w *Českém studijním překladu* mamy do czynienia z *pawianami*, a w edycji *Jeruzalémské biblie z kockzkodanami*, czyli w tych dwóch czeskojęzycznych tłumaczeniach wcale nie pojawiają się *pawie* jako reprezentanci awifauny, ale są wyprofilowane konkretne gatunki naczelných ssakůw – *maľpy*, wyrażone przez ukonkretnioną, tj. sprecyzowaną nazwę: *pawiany* i *kockzkodany* (zob. kohiponimiczne wyrazy wytłuszczone i podkreślone w tekście głównym), por.

- BK** *Nebo měl král lodí, kteréž přecházely přes moře s služebníky Chíramovými. Jednou ve třech letech vracovaly se ty lodí mořské, přinášející zlato a stříbro, kosti slonové a opice a pávy.* (Kniha Druhá Paralipomenon 9,21 – 2009: 394).
- BO** *Nebo také lodie královny plaváchu do Tharsis s panošemi Hiramovými jednou ve třech létech a přinášiechu odtud stříbro a zlato i slonovy kosti, opice i pávy.* (2 Pa 9,21 – 1988: 648).
- ČEP** *Král měl loď, plující do zámoří s Chúramovými služebníky. Zámořské loď přijížděly jednou za tři roky a přivážely zlato a stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (2Pa 9,21 – 2008: 415).
- ČSP** *Král měl loď, které pluly do Taršíše s Chúramovými otroky. Jednou za tři roky taršíšské loď připlouvaly a přivážely zlato, stříbro, slonovinu, opice a paviány.* (2Pa 9,21 – 2009: 541).
- B21** *Král totiž měl na moři také loď se služebníky Chíramovými, plující do zámoří. Byly to nákladní loď, které připlouvaly jednou za tři roky a přivážely zlato a stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (Druhá Kniha Letopisů 9,21 – 2009: 502).
- PNS** *Lodě patřící králi se totiž plavily do Taršíše s Chiramovými sluhy. Jednou za tři roky přijížděly taršíšské loď a přivážely zlato a stříbro, slonovinu a opice a pávy.* (Druhá Paralipomenon 9,21 – <http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online/nwt/knihy/2-paralipomenon/9/> [dostup: 23.11.2025]).
- JB** *Král měl totiž lodi plavící se s Churamovými služebníky do Taršíše a ty lodi se každé tři roky vracely s nákladem zlata, stříbra, slonoviny, opic a kočkodanů.* (2Pa 9,21 – 2009: 601).
- SNC** *Král měl také zámořskou flotilu s Chíromovými námořníky na palubě. Jednou za tři roky tyto loď připlouvaly k izraelským břehům a přivážely zlato, stříbro, slonovinu, opice a pávy.* (Druhá Paralipomenon 9,21 – 2011: 461).
- BČ1** *Lodi královské totiž chodívaly do Tarsise se služebníky, Hiramovými jednou ve třech letech, a přinášely odtud zlato, stříbro, kosti slonové, opice a pávy.* (2 Par. 9,21 – Hejčl 1917: 1156).
- PSP** *neboť královny lodi odplouvaly se služebníky Chúramovými do Taršíše – jednou za tři léta lodi z Taršíše přijížděly, vezouce zlato a stříbro, slonovinu a opice a pávy.* (2 Par. 9,21 – Pavlík 2014: 576).
- VŠ** *Král měl taršíšské loďstvo na moři, mimo koráby Chúramovy: každého třetího roku vracelo se taršíšské loďstvo a přiváželo zlato a stříbro, slonovinu,*

- opice, pávy.* (2Pa 9,21 – <https://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=VS&kap=9&k=2Pa> [dostęp: 23.11.2025]).
- BG** *Albowiem okręty królewskie chodziły na morze z sługami Hiramowymi; raz we trzy lata wracały się téż okręty z morza, przynosząc złoto, i srebro, kości słoniowe, i **koczkodany**, i **pawie**.* (Wtóra Księga Kroniki, albo Paralipomenon 9,21 – s. 376).
- BJW** *Albowiem okręty królewskie chodziły do Tarsis z sługami Hiram raz we trzy lata i przynosili stamtąd złoto i srebro, i kość słoniową, i **koczkodany**, i **pawy**.* (2 Krn 9,21 – 2000: 692).
- BBrz** *Abowiem okręty królewskie, które chodziły do Tarsys z sługami Hiramowemi raz we trzy lata, tyż okręty przychodziły z Tarsys przynosząc złoto i srebro, kości słoniowe, **koczkodany** i **pawy**.* (Wtóre Księgi Kronik, które téż paralipomenon zowią 9,21 – 1563/2003: 421).
- BB** *Bo okręty krolewskie ktore chodziły do Târszysza z sługami Chirámowemi raz we trzy látá przychodziły przynosząc złoto y srebro, kości słoniowe, **koczkodany** y **pawy**.* (Wtóre Księgi Kronik 9,21 – 1572: 241).
- NBG** *Gdyż po morzu jeździły królewskie okręty ze sługami Churama i raz na trzy lata okręty wracały z morza, przynosząc złoto, srebro, kości słoniowe, małpy i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – <http://www.biblest.com.pl/stb/stest/2Kron/2Kron.html> [dostęp: 23.11.2025]).
- BT** *Król bowiem posiadał okręty, które ze sługami Hurama pływały do Tarszisz. Co trzy lata przybywały okręty z Tarszisz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową oraz małpy i **pawie**.* (Druga Księga Kronik 9,21 – 1989: 398).
- BWP** *Król posiadał okręty, które – ze sługami Hurama na pokładach – udawały się do Tarszisz. Co trzy lata przypływały z Tarszisz okręty, przywożąc złoto, srebro, kość słoniową, małpy i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – 1997: 700).
- BW** *Gdyż okręty króla płynęły do Tarszysz wraz ze sługami Churama; raz na trzy lata przypływały okręty z Tarszysz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową oraz małpy i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – 2001: 479).
- BP** *Miał też król okręty, które ze sługami Chirama płynęły do Tarszisz; co trzy lata powracały okręty z Tarszisz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową, małpy i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – 2012: 486).
- PNŚ** *Albowiem okręty króla wyruszały do Tarszisz ze sługami Chirama. Raz na trzy lata przybywały okręty Tarszisz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową i małpy, i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – 1997: 582).
- BPaul** *Statki Salomona z załogą Hirama pływały do Tarszisz. Co trzy lata powracały z Tarszisz, przywożąc złoto, srebro, kość słoniową, małpy i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – 2008: 792).
- BJ** *Król bowiem posiadał okręty, które ze sługami Hurama pływały do Tarszisz. Co trzy lata przybywały okręty z Tarszisz, przywożąc złoto i srebro, kość słoniową oraz małpy i **pawie**.* (2 Krn 9,21 – 2006: 480).
- Pop** *bo statek królewski z załogą Chirama wyprawiał się do Trarsisu, a nadto co trzy lata przypływały do króla z Tharsisu okręty obładowane złotem, srebrem, kością słoniową i małpami.* (2 Krn 9,21 – Pop: 577).

BH	פִּי־אֲנִיּוֹת לְמִלְכָּה הַלְכוֹת תְּרַשִּׁישׁ עִם עֲבָדֵי חֹרֶם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים תְּבוֹאָנָהּ אֲנִיּוֹת תְּרַשִּׁישׁ נִשְׁאָוֹת וְהָב נֶחֱסֶה שְׁנֵהֲבִים וְקוֹפִים וְתוֹכִיִּים: פ
LXX	ὅτι ναὺς τῶ βασιλεῖ ἐπορεύετο εἰς Θαρσις μετὰ τῶν παίδων Χιραμ ἄπαξ διὰ τριῶν ἐτῶν ἤρχετο πλοῖα ἐκ Θαρσις τῶ βασιλεῖ γέμοντα χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ καὶ ὀδόντων ἐλεφαντίνων καὶ πιθήκων .
VUL	<i>siquidem naves regis ibant in Tharsis cum servis Hiram semel in annis tribus et deferebant inde aurum et argentum et ebur et simias et pavos.</i>

Również i w dalszej części niniejszej analizy konsekwentnie przytaczam pojawiające się konkretne „pary zwierząt”, które są obecne w czeskich i polskich przekładach biblijnych, zob. zestawienie w formie rejestru nr 2 prezentujące „dublety faunistyczne” pochodzące z drugiego wyekscerpowanego przykładu biblijnego:

Druga Księga Kronik 9,21 קֹּפֶה *qōf* // *qōp*³¹ [h-6971] – תּוֹכִיִּים *tukijim* [h-8500]

BK 1613/2009	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)
BO 1417/1996	<i>opicě</i> – pávy	(małpy – pawie)
ČEP 2008	<i>opice</i> – pávy	(małpy – pawie)

³¹ Dla uściślenia warto jeszcze dodać, że w Starym Testamencie nazwa *kôp* (zaświadczona w liczbie mnogiej *kôpim* – hebr. transkrypcja według W. Tyloch: *Odkrycia w Ugarit a Stary Testament*. Wydawnictwo PWN, Warszawa 1980, s. 7) pojawia się dwukrotnie, por. 1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21. Jak zaznacza Krzysztof Morta (*Świat egzotycznych zwierząt u Solinusa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 87), leksem ten odnosi się do jakichś stworzeń przywiezionych przez króla Salomona z bliżej nieokreślonej krainy Ofir. Rdzeń ten występuje również w asyryjskim *ukûpu* i staroegipskim *kaph* // *kaf* // *kafi* na określenie ‘małpy’. Kierunek zapożyczenia wyrazu został ustalony przez Wilhelma Geseniusa i Frantsa Buhla (*Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Auflage 17. F. C. W. Vogel, Leipzig 1915/1962): Semici zapożyczyli nazwę małpy z indyjskiego, lecz inni naukowcy uznają za język wyjściowy staroegipski (por. P. Chantraine: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots, A–K*. Éditions Klincksieck, Paris 1968, s. 522; H. Frisk: *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1960–1972, s. 836) – co stanowi uzupełnienie do przypisu 28. Warto jeszcze podkreślić, że wyraz *κηῖβος* [*kēbos*] mógł przedostać się do greki za pośrednictwem języka staroindyjskiego, w którym rdzeń *kep-* oznacza ‘małpę’ albo mógł to być także jakiś język semicki. Również *Słownik grecko-polski* (por. Z. Węclewski: *Słownik grecko-polski*. Nakład Towarzystwa Akcyjnego S. Orgelbranda Synów, Warszawa 1905, s. 401) zaznacza, że gr. wyraz *κηῖβος* wskazuje na ‘gatunek małp ogoniastych’. Wyraz hebr. *tukijim*, który pojawia się w tekście oryginalnym, tłumaczony jest najczęściej jako *pawie*, ze wskazaniem na konkretny gatunek świata awifaunistycznego, ale trzeba wyraźnie zaznaczyć, że nie jest to pewne rozwiązanie translacyjne, gdyż zauważyłem, że niektóre edycje Pisma Świętego właśnie zamiast wskazywanych ptaków *pawioń* wymieniają różne zwierzęta z domeny ssaków, a konkretnie na kartach biblijnych mamy możliwość – w zależności od rodzaju tłumaczenia – spotkać zarówno *pawiany*, jak i *koczkodany*, które są w stosunku do wyrazu nadrzędnego *małpy* leksemami podrzędnymi.

ČSP 2009	<i>opice – <u>paviány</u></i>	(małpy – <u>pawiany</u>)	→ [brak pawików]
B21 2009	<i>opice – pávy</i>	(małpy – pawie)	
PNS	<i>opice – pávy</i>	(małpy – pawie)	
JB 2009	<i>opice – <u>kočkodani</u></i>	(małpy – <u>koczkodany</u>)	→ [brak pawików]
SNC 2011	<i>opice – pávy</i>	(małpy – pawie)	
BČ1 1917	<i>opice – pávy</i>	(małpy – pawie)	
PSP 2014	<i>opice – pávy</i>	(małpy – pawie)	
VŠ 1947	<i>opice – pávy</i>	(małpy – pawie)	
BG 1632/1964	<i><u>koczkodany</u> – pawie</i>		
BJW 1599/2000	<i><u>koczkodany</u> – pawy</i>		
NBG	<i>małpy – pawie</i>		
BT 1989	<i>małpy – pawie</i>		
BWP 1997	<i>małpy – pawie</i>		
BW 2001	<i>małpy – pawie</i>		
BP 2012	<i>małpy – pawie</i>		
PNŚ 1997	<i>małpy – pawie</i>		
BBrz 1563/2003	<i><u>koczkodany</u> – pawy</i>		
BB 1572 ³²	<i><u>koczkodany</u> – pawy</i>		
BJ 2006	<i>małpy – pawie</i>		
BPaul 2008	<i>małpy – pawie</i>		
BEk 2017	<i>małpy – pawie</i>		
HPST 2009	<i>małpy – pawie</i>		
Langkammer 2011	<i>małpy – pawie</i>		
Krusz 3	<i>małpy – pawie</i>		
Pop	<i>małpami</i>		→ [brak pawików]

Rejestr nr 2 dotyczący (awi)faunistycznych reprezentantów w 2 Krn 9,21.

Źródło: Opracowanie własne.

Te dwa paralelne przekłady (1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21) pokazują, że tłumacze zastosowali identyczną³³ ekwiwalencję w obydwóch porównywalnych wersetach, w których pojawiają się przedstawiciele analizowanej awifauny, zachowując również właściwą kolejność wymienianych zwierząt, ale i kruszców szlachetnych. Jedyne małe odstępstwo możemy zauważyć

³² Por. <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=4263&from=pubstats> [dostęp: 01.06.2025], wirtualna nawigacja internetowa: s. 509; strona książki biblijnej: s. 241.

³³ Jeżeli mówię o identyczności dotyczącej ekwiwalencji językowej w dwóch przebadanych wersetach biblijnych (1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21), mam przede wszystkim na myśli to, że każda wzmiankowana edycja („czeskich” lub „polskich”) zaprezentowanych wydań biblijnych przeprowadziła właściwie proces triady operacji translologicznej (por. Z. Kufnerová: *Čtení o překládání*. Nakladatelství H&H, Jinočany 2009, s. 43), polegającej najpierw na identyfikacji, później na interpretacji, a na samym końcu interesującego nas procesu tłumaczeniowego skupiła się na przekładzie, czyli na konkretnie sprecyzowanym leksemie, określającym danego przedstawiciela świata zwierzęcego.

w Biblii Ołomunieckiej w 2 Krn 9,21, gdzie srebro zostało zamienione ze złotem³⁴, oraz w Biblii Brzeskiej, gdzie raz (1 Krl 10,29) użyte są nazwy zwierzęce: *korki morskie* – *pawy*, a w drugim wykazie (2 Krn 9,21) zastosowano odmienne nazewnictwo zoologiczne: *koczkodany* – *pawy*. Dysproporcje leksykalne zauważamy także w polskojęzycznym tłumaczeniu greckiej *Septuaginty* Remigiusza Popowskiego, gdzie w 3 Krl 10,22 nie odnotowano zwierzęcych // awifaunistycznych ekwiwalentów, natomiast w 2 Krn 9,21 spośród zwierząt są uwzględnione tylko *małpy* (w postaci wyłącznie jednego faunistycznego leksemu i to w liczbie mnogiej). Ostatnią różnicę terminologiczną (leksykalno-translatologiczną) w stosunku do starotestamentowego fragmentu tekstu (1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21) odnotowano w przekładzie Józefa Kruszyńskiego, gdyż mamy tam do czynienia raz z następującymi parami faunistycznymi: *małpy* – *papugi* (1 Krl 10,22), zaś w drugim przytoczonym przykładzie użyto w procesie tłumaczenia nazw innych stworzeń żywych: *małpy* – *pawie* (2 Krn 9,21).

Również w 2 Krn 9,21 wszystkie wyszczególnione zwierzęta (czes. *opice*, *pávi*, *paviáni*, *kočkodani* – pol. *małpy*, *pawie*, *koczkodany*) zarówno w przekładach czeskich, jak i polskich występują zawsze w liczbie mnogiej. W większości wyekscerpowanych przykładów (BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BČ1, PSP, VŠ, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNŠ, BBrz, BB, BJ, BPau, BEk, HPST 2009, Langkammer, Krusz 3) użyto biernika (czes. *4 pád*), z wyjątkiem czeskojęzycznej edycji *Jeruzalémské bible*, w której nazwy zwierząt występują w dopełniaczu (czes. *2 pád*), oraz przekładu Pop, gdzie formy odnoszące się do istot animalistycznych pojawiają się w narzędniku (czes. *7 pád*).

Tabela zbiorcza nr 1 dotycząca terminologiczno-leksykalnej ekwiwalencji (awi)faunistycznej

Poniżej prezentuję tabelę zbiorczą, w której zostały uwzględnione zarówno nazwy awifaunistycznego przedstawiciela ches. *páva* – pol. *pawia* wraz z *papugą* (zob. 1 Krl 10,22 Krusz 2) w czeskich oraz polskich fragmentach Pisma Świętego, jak i określenia pozostałych reprezentantów świata zwierząt (czes. *opice*, *paviáni*, *kočkodani* – pol. *małpy*, *koczkodany*, *korki morskie*) zlokalizowanych w dwóch miejscach na kartach biblijnych (1 Krl 10,22

³⁴ Zob. wyrazy pogrubione, pokazujące zamianę kolejności kruszców, tj. złota i srebra: BO *Nebo koráb králův s korábem Hiramovým po moři jednu v rok po tři léta jezdil jest do Tharsis a přinósil ottud zlato a stříbro a zuby slonové a opice a pávy.* (3 Královská 10,22) – (tłum. BO 1988: 522); BO *Nebo také lodie královy plaváchu do Tharsis s panošemi Hiramovými jednu ve třech létech a přinášeichu odtud stříbro a zlato i slonovy kosti, opice i pávy.* (2 Paralipomenon 9,21) – (tłum. BO 1988: 648).

i 2 Krn 9,21). Dla lepszego i łatwiejszego rozróżnienia leksyki zwierzęcej stosuję następujący zapis:

- czes. páv – pol. paw [pogrubione wyrazy];
- czes. opice – pol. małpa [bez pogrubienia, z jednokrotnym podkreśleniem] – (hiperonim);
- czes. pavián nebo kočkodan – pol. pawian lub koczkodan [z pogrubieniem i z dwukrotnym podkreśleniem] – (hiponim);
- czes. ----- – pol. papugi [z pogrubieniem i z podkreśleniem linią kreskowaną];
- czes. ----- – pol. korki morskie [z pogrubieniem i z podkreśleniem falistym].

Tabela 1. Wykaz nazw faunistycznych w analizowanych czeskich i polskich księgach biblijnych

Przekład Biblii	Lokalizacja	1 Krl 10,22	2 Krn 9,21
		awifaunistyczne // zwierzęce miejsce w wersecie spośród wymienionych istot żywych (1) (2)	awifaunistyczne // zwierzęce miejsce w wersecie spośród wymienionych istot żywych (1) (2)
BK		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
BO		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
ČEP		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
ČSP		<u>opice</u> (1) – <u>paviány</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>paviány</u> (2)
B21		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
PNS		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
JB		<u>opíc</u> (1) – <u>kočkodanů</u> (2)	<u>opíc</u> (1) – <u>kočkodanů</u> (2)
SNC		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
BČ1		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
PSP		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
VŠ		<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)	<u>opice</u> (1) – <u>pávy</u> (2)
BG		<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BJW		<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawy</u> (2)	<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawy</u> (2)
NBG		<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BT		<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BWP		<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BW		<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BP		<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
PNŚ		<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)

cd. tab. 1

BBrz	<u>korki morskie</u> (1) – <u>pawy</u> (2)	<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawy</u> (2)
BB	<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawy</u> (2)	<u>koczkodany</u> (1) – <u>pawy</u> (2)
BJ	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BPaul	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
BEk	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
HPST 2008 i 2009	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
KUL	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
Krusz 2 i 3	<u>małpy</u> (1) – <u>papugi</u> (2)	<u>małpy</u> (1) – <u>pawie</u> (2)
Pop	-----	<u>małpami</u> (1)
RAZEM: 109	[24]+[23]+[4+1]+[1]+[1]	[25]+[24]+[5+1]

Zakończenie – podsumowanie ilościowe

Przeprowadzając szczegółową analizę słownictwa biblijnego, skupiającego się wokół *pawia*, czes. *páva*, oraz *papugi* jako przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa, trzeba podkreślić, że w dwóch przebadanych wersetach (1 Krl 10,22; 2 Krn 9,21) ich frekwencja w 11 czeskich i 17 polskich przekładach przedstawia się następująco:

a) czes. *páv* – pol. *paw*:

- dwa razy został bezpośrednio wymieniony w następujących przekładach biblijnych: BK, BO, ČEP, B21, PNS, SNC, BČ1, PSP, VŠ, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BBrz, BB, BJ, BPaul, BEk, HPST 2008 i 2009 oraz KUL;
- raz odnotowano przedmiotowego *pawia* w tłumaczeniu Józefa Kruszyńskiego;
- nie występuje natomiast w bezpośrednio opisywanej formie leksykalnej w ČSP i JB oraz w Pop;

b) czes. dosł. *papoušek* – pol. *papuga*:

- raz pojawia się w tłumaczeniu Józefa Kruszyńskiego;
- nie występuje natomiast w bezpośrednio opisywanej formie leksykalnej w: BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BČ1, PSP, VŠ, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BBrz, BB, BJ, BPaul, BEk, HPST 2008 i 2009, Pop i KUL.

Jeśli zaś chodzi o ssaki, sytuacja przedstawia się następująco:

- a) czes. *opice* – pol. *małpa*, zaliczana do ssaków traktowana jest jako wyraz nadrzędny:
  - dwa razy została bezpośrednio wymieniona w następujących czeskich i polskich przekładach biblijnych: BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BČ1, PSP, VŠ, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BJ, BPaul, BEk, HPST 2008 i 2009, Krusz 2 i 3 oraz KUL;
  - raz odnotowano *małpę* w tłumaczeniu Remigiusza Popowskiego;
  - nie występuje natomiast w bezpośrednio opisywanej formie leksykalnej w: BG, BJW, BBrz i BB;
- b) czes. *kočkodan* – pol. *koczkodan*, zaliczany do ssaków traktowany jest jako wyraz podrzędny:
  - dwa razy został bezpośrednio wymieniony w: BJ, BG, BJW, BB;
  - raz odnotowano ten wyraz w tłumaczeniu Biblii Brzeskiej;
  - nie występuje natomiast w bezpośrednio opisywanej formie leksykalnej w: BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BČ1, PSP, VŠ, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BJ, BPaul, BEk, HPST 2008 i 2009, Krusz 2 i 3, Pop i KUL;
- c) czes. *pavián* – dosł. pol. *pawian*, zaliczany do ssaków traktowany jest również jako wyraz podrzędny:
  - dwa razy został bezpośrednio wymieniony w ČSP;
  - nigdzie nie odnotowano pojawienia się tego wyrazu jeden raz;
  - nie występuje natomiast w bezpośrednio opisywanej formie leksykalnej w: BK, BO, ČEP, B21, PNS, JB, SNC, BČ1, PSP, VŠ, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BBrz, BB, BJ, BPaul, BEk, HPST 2008 i 2009, Krusz 2 i 3, Pop i KUL;
- d) korki morskie:
  - raz odnotowano *korki morskie* w tłumaczeniu Biblii Brzeskiej;
  - nie występują natomiast w bezpośrednio opisywanej formie leksykalnej w: BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BČ1, PSP, VŠ, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BB, BJ, BPaul, BEk, HPST 2008 i 2009, Krusz 2 i 3, Pop i KUL.

Analizując tabelę 1, możemy się jednoznacznie przekonać, z jaką frekwencyjnością (częstotliwością) pojawiają się na czeskich i polskich kartach Pisma Świętego analizowane zwierzęta, czyli *paw*, *papuga*, *małpa*, *koczkodan*, *pawian*, *korki morskie*.

Na podstawie przeprowadzonej analizy zauważono, że nie ma takich tłumaczeń biblijnych, w których przedmiotowy *paw* pojawiałby się tylko jeden raz w którymś z wydań Pisma Świętego. Istnieją natomiast takie przekłady biblijne, w których nie został on uwzględniony. Dotyczy to trzech współczesnych tłumaczeń (dwóch czeskich i jednego polskiego): *Český studijní*

preklad i Jeruzalémská bible oraz polski przekład greckiej *Septuaginty* Remigiusza Popowskiego.

Najwięcej odnotowań z bezpośrednio wyprofilowaną „zwierzęcą” istotą żywą spośród 28 czeskich i polskich edycji biblijnych mamy w:

22 + 25 – czes. *opice*, pol. *małpa* – 1 Krl 10,22; 2 Krn 9,21;

18 + 31 – czes. *páv*, pol. *paw* – 1 Krl 10,22; 2 Krn 9,21;

2 + 7 – czes. *kočkodan*, pol. *koczkodan* – 1 Krl 10,22; 2 Krn 9,21;

2 + 0 – czes. *pavián*, pol. dosł. *pawian* – 1 Krl 10,22; 2 Krn 9,21;

0 + 1 – czes. dosł. *papoušek*, pol. *papuga* – 1 Krl 10,22;

0 + 1 – czes. -----, pol. *korki morskie* – 1 Krl 10,22.

RAZEM: 109.

Spośród przeanalizowanych 28 tłumaczeń biblijnych mamy do czynienia w 1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21 z przekładami, gdzie spotykamy się z identyczną terminologią zwierzęcą w analizowanych dwóch wersetach. Najczęściej chodzi o kombinację animalistyczną *opice* – *pávy* (BK, BO, ČEP, B21, PNS, SNC, BČ1, PSP, VŠ), czyli *małpy* – *pawie* (NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŠ oraz BJ, BP_{Paul}, BEk, HPST 2008 i 2009 oraz KUL) – dotyczy to aż 20 przekładów. W kolejnej grupie uplasowała się kombinacja wyrazów *koczkodany* – *pawie* (BG, BJW, BB) – trzy tłumaczenia. Następną grupę stanowi kombinacja w postaci leksemów: *opice* – *páviáni* (ČSP) – jeden przekład, oraz *opice* – *kočkodani* (JB) – również jedna translacja.

Mamy także trzy przekłady biblijne, w których nie uwzględniono paralelnej terminologii zwierzęcej pomiędzy 1 Krl 10,22 i 2 Krn 9,21. W Biblii Brzeskiej spotykamy się z dysproporcijną kombinacją wariantywną: *korki morskie* – *pawy* (1 Krl 10,22) oraz *koczkodany* – *pawy* (2 Krn 9,21), zaś u Józefa Kruszyńskiego odnotowano inny układ terminologiczny: *małpy* – *papugi* (1 Krl 10,22) oraz *małpy* – *pawie* (2 Krn 9,21). Natomiast u Remigiusza Popowskiego nie ma par zwierzęcych, tylko w 2 Krn 9,21 występują wyłącznie *małpy*.

Analiza leksykalna skoncentrowana wokół kategorii animalistycznej wykazała, jak dwa hebrajskie leksemy קֹפֶּץ *qōf* // *qōp̄* [h-6971] i תִּקְיִים *tukijim* [h-8500] są różnorodnie tłumaczone na kartach Pisma Świętego w czeskich i polskich edycjach biblijnych.

Wykaz skrótów przekładów biblijnych

B21 – *Bible – Překlad 21. století*. Přeloženo z hebrejštiny, aramejštiny, řečtiny. Vydání první. Vyd. nakl. Babilon, Praha 2009.

BB – *Biblia. To iest księgi starego y nowego przymierza znouu z ięzyka Ebreyskiego, Greckiego, Łacińskiego na polski przełożone*. Daniel z Łęczycy i Kawęczyński Maciej, Nieśwież 1572.

- BBrz – *Biblia Brzeska* 1563. Kalwin Publishing i Collegium Columbinum, Clifton–Kraków 2003.
- BČ1 – *Bible česká – díl první: Knihy Starého zákona. Svazek I Genesis–Judit*. Dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům přeložil, úvod předeslal a výkladem provází Jan Hejčl. Redigoval Antonín Podlaha. Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého, tiskem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrby, Praha 1917.
- BEk – *Biblia Ekumeniczna to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z księgami deuterokanonicznymi*. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 2017.
- BG – *Biblia to jest Całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona. Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, Warszawa 1964.
- BJ – *Biblia Jerozolimka*. Wyd. 1. Pallottinum, Poznań 2006.
- BJW – *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.* Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. Wyd. 5. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2000 (Prymasowska Seria Biblijna).
- BK – *Bible Svatá – Pismo svaté Starého a Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613*. Třetí vydání. Nakl. Česká biblická společnost, Praha 2009.
- BO – *Staročeská bible drážďanská a olomoucká*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. III Genesis–Esdráš. Vydal Vladimír Kyas, vydání první, Academia nakl. ČSAV, Praha 1988.
- BP – *Pismo Święte Stary i Nowy Testament*. W przekładzie z języków oryginalnych oprac. zespół pod red. ks. Michała Petera (ST) i ks. Mariana Wolniewicza (NT). Wyd. 1 – dodruk. Wydawnictwo Święty Wojciech, Poznań 2012.
- BPaul – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem. Oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Świętego Pawła. Wydawnictwo Święty Paweł, Częstochowa 2008.
- BT – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. W przekładzie z języków oryginalnych oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich. Wyd. 4. Pallottinum, Poznań–Warszawa 1989.
- BW – *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego oprac. przez Komisję Przekładu Pisma Świętego. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 2001.
- BWP – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu „Biblia Warszawsko-Praska”*. W przekładzie z języków oryginalnych oprac. Kazimierz Romaniuk, Pierwszy Biskup Warszawsko-Praski. Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1997.
- ČEP – *Bible – Pismo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Český ekumenický překlad. Přel. Ekumenické komise pro Starý a Nový zákon. 16. (7. opravené vydání). Nakl. Česká biblická společnost, Praha 2008.
- ČSP – *Bible – Český studijní překlad*. Stará a Nová smlouva přeložené z původních jazyků. První souborné vydání. Nakl. KMS, Praha 2009.
- HPST 2008 – Kuśmirek A.: *Hebrajsko-polski Stary Testament Prorocy. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich*. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2008 (Prymasowska Seria Biblijna).

- HPST 2009 – Kuśmirek A.: *Hebrajsko-polski Stary Testament Pisma. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem rdzeni hebrajskich i aramejskich*. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2009 (Prymasowska Seria Biblijna).
- JB – *Jeruzalémská Bible – Písmo svaté*. Vydané jeruzalémskou biblickou školou. Přel. František a Dagmar Halasovi. První české vydání. Nakl. Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, Praha–Kostelní Vydří 2009.
- Krusz 2 – Kruszyński J.: *Pismo Święte Starego Testamentu*. Przekład z oryginału hebrajskiego. Komentarz dokonał J. Kruszyński. T. 2: *Księgi: Jozuego, Sędziów, Rut, Dwie Samuela i Dwie Królewskie*. Druk „Narodowa”, Lublin 1938.
- Krusz 3 – Kruszyński J.: *Pismo Święte Starego Testamentu*. Przekład z oryginału hebrajskiego. Komentarz dokonał J. Kruszyński. T. 3: *Księgi: Dwie Pralipomenon, Ezdrasza, Nehemia, Judyty, Estery i Joba*. Druk „Narodowa”, Lublin 1939.
- NBG – *Pismo Święte – Nowa Biblia Gdańska – Stare i Nowe Przymierze*. Wyd. 3. Szaron, Śląskie Towarzystwo Biblijne, Katowice–[Ustroń] 2016. <https://biblest.com.pl/stb/test/1Krol/1Krol.html>; <https://biblest.com.pl/stb/test/2Kron/2Kron.html> [dostęp: 23.11.2025].
- PNS – *Svaté Písmo – Překlad nového světa*. <https://wol.jw.org/cs/> [dostęp: 23.11.2025].
- PNŚ – *Pismo Święte w Przekładzie Nowego Świata*. Przetłumaczono z *New World Translation of Holy Scriptures* z uwzględnieniem języków oryginału. Strażnica – Towarzystwo biblijne i traktatowe, [b.m.w.] 1997.
- Pop – *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*. Przeł., przypisami i wstępem opatrzył ks. Remigiusz Popowski SDB. Wyd. 2. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2014 (Prymasowska Seria Biblijna).
- PSP – *Bible – Pavlíkův studijní překlad*. Přel. M. Pavlík. První vydání. Vyd. Kvartus Media, Kroměříž 2014.
- SNC – *Bible – Slovo na cestu s ilustracemi*. První vydání. Nakl. Česká biblická společnost, Praha 2011.
- VŠ – *Písmo – překlad Vladimíra Šrámka*. <https://obohu.cz/bible/> [dostęp: 23.11.2025].

Bibliografia

- Albright W.F.: *Ivory and Apes of Ophir*. “The American Journal of Semitic Languages and Literatures” 1921, vol. 37, no. 2, s. 144–145.
- Badé W.: *The Seal of Jaazaniah*. „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” 1933, Vol. 51, s. 150–156.
- Bosak P.C.: *Leksykon wszystkich zwierząt biblijnych*. Wydawnictwo Petrus, Kraków 2018.
- Briks P.: *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2000 (Prymasowska Seria Biblijna).
- Chantraine P.: *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots, A–K*. Éditions Klincksieck, Paris 1968.
- Dalman G.: *Arbeit und Sitte in Palästina*. Bd. 1–7. Druck und Verlag von C. Bertelsmann, Gütersloh 1928–1942.

- DeVries S.J.: *1 Kings*. Word Books Publisher, Waco, Texas 1985 (Word Biblical Commentary, Vol. 12).
- Douglas J.D.: *Nový biblický slovník*. Přel. A. Koželuhová et al. Nakl. Návrat domů, Praha 1996.
- Encyklopedia Biblii – postaci, pojęcia, informacje historyczne, środowisko naturalne, życie codzienne*. Przeł. D. Ściepuro. Świat Książki, Warszawa 1997.
- Encyklopedie bible*. Přel. J. Sibrť. Knižní klub a Balios, Praha 1997.
- Frisk H.: *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*. Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1960–1972.
- Gesenius W., Buhl F.: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Auflage 17. F. C. W. Vogel, Leipzig 1915/1962.
- Hampl L.: *Świat awifauny I w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (sowy i jaskółki)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2013.
- Hampl L.: *Świat awifauny II w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (ptactwo czyste i nieczyste)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2014.
- Hampl L.: *Świat awifauny III w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (rodzina krukowatych – kawka, wrona, kruk, gawron i sójka)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2016.
- Hampl L.: *Świat awifauny IV w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (bocian, ibis i pelikan)*. Wydawnictwo Naukowe ATH, Bielsko-Biała 2018.
- Hampl L.: *Świat awifauny V w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (żuraw i struś)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020.
- Hampl L.: *Świat awifauny VI w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego (wróbel)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2024.
- Hejčl J.: *Bible česká. Díl prvý: Knihy Starého zákona, Svazek I. Genesis – Judit*. Dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům přeložil, úvod předeslal a výkladem provází J. Hejčl. Redigoval A. Podlaha. Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého. Tiskem Cyrillo-Methodejské knihtiskárny V. Kotrby, Praha 1917.
- Heller J.: *Vocabularium biblicum septem linguarum – Biblický slovník sedmi jazyků hebrejsko-řecko-latinsko-anglicko-německo-maďarsko-český*. Nakl. Vyšehrad, Praha 2000.
- http://bibliepolskie.pl/zzteksty_vers_por.php [dostęp: 23.11.2025].
- <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=4263&from=pubstats> [dostęp: 23.11.2025].
- <http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online/nwt/knihy/1-Kralovska/10/> [dostęp: 23.11.2025].
- <http://www.jw.org/cs/publikace/bible-online/nwt/knihy/2-paralipomenon/9/> [dostęp: 23.11.2025].
- <https://polona.pl/item-view/f5ad3f85-fbb2-4e6e-97f6-83bb84b39ee3?page=664> [dostęp: 23.11.2025].
- https://www.blueletterbible.org/nkjv/1ki/10/22/t_conc_301022 [dostęp: 16.05.2026].
- <https://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=VS&kap=10&k=1Kr> [dostęp: 23.11.2025].
- <https://www.obohu.cz/bible/index.php?styl=VS&kap=9&k=2Pa> [dostęp: 23.11.2025].

- Japhet S.: *2 Chronik Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament*. Verlag Herder, Fiken & Bumiller, Freiburg–Basel–Wien 2003.
- Koehler L., Baumgartner W., Stamm J.J.: *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. T. 2: 5–n. Red. nauk. wyd. pol. P. Dec. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2008 (Prymasowska Seria Biblijna).
- Kufnerová Z.: *Čtení o překládání*. Nakladatelství H&H, Jinočany 2009.
- Langkammer H.: *1–2 Księga Kronik. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*. Pallottinum, Poznań 2011 (Pismo Święte Starego Testamentu, T. 5, cz. 1).
- Lurker M.: *Slovník biblických obrazů a symbolu*. Přel. R. Dostálová et al. Nakl. Vyšehrad, Praha 1999.
- Lurker M.: *Slovník obrazů i symboli biblijnych*. Przeł. bp K. Romaniuk. Pallottinum, Poznań 1989.
- Łach J.B.: *Księgi 1–2 Królów. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*. Red. nauk. S. Łach, L. Stachowiak, R.W. Rubinkiewicz. Pallottinum, Poznań 2007 (Pismo Święte Starego Testamentu, T. 4, cz. 2).
- MacDonald W.: *Biblický komentář ke Starému zákonu*. Přel. M. Indráková, J. Vopalecký. Vyd. ALEF Křesťanské sbory, Brno 2017.
- Morta K.: *Świat egzotycznych zwierząt u Solinusa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Myers J.M.: *II Chronicles, Translation and Notes*. Doubleday & Company Inc., Garden City, New York 1965 (The Anchor Bible, Vol. 24).
- Novotný A.: *Biblický slovník A–P*. Česká biblická společnost, Praha 1956/1992.
- Packer J.I., Tenney M.C.: *Slovník tla Biblii*. Red. nauk. pol. wyd. W. Chrostowski. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2007 (Prymasowska Seria Biblijna).
- Pípal B.: *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Vyd. Kalich, Praha 2006.
- Royt J., Šedinová H.: *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Nakladatelství Mladá fronta, Praha 1998.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Red. J. Filipce, F. Daneš, V. Mejstřík. Nakladatelství Academia, Praha 2005.
- Synowiec J.S.: *Izrael opowiada swoje dzieje. Wprowadzenie do Ksiąg: Powtórzonego Prawa, Jozuego, Sędziów, Samuela i Królewskich*. Wydawnictwo OO. Franciszkanów Bratni Zew, Kraków 1998.
- Taylor J.: *Dějiny Izraele od Jozua k Ester*. V: *Průvodce Biblí revidované a rozšířené vydání třímilionového bestselleru*. Přel. z ang. The New Lion Handbook of the Bible R. Matulík a J. Hus. Ed. R. Řehák. Česká biblická společnost, Praha 2004, s. 220–343.
- Tyloch W.: *Odkrycia w Ugarit a Stary Testament*. Wydawnictwo PWN, Warszawa 1980.
- Výklady II ke Starému zákonu. Knihy výpravné: Jozue, Soudců, Rút, I. Samuelova, II. Samuelova, I. Královská, II. Královská, I. Paralipomenon, II. Paralipomenon, Ezdráš, Nehemjáš, Ester*. Připravila starozákonní překladatelská komise. Vyd. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996.
- Walsh J.T., Begg Ch.T.: *Pierwsza i Druga Księga Królewska*. W: *Katolicki komentarz biblijny*. Red. nauk. wyd. oryg. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Red. nauk. wyd. pol. W. Chrostowski. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2004 (Prymasowska Seria Biblijna), s. 264–301.

- Walton J.H., Matthews V.H., Chavalas M.W.: *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej*. Red. pol. wyd. W. Chrostowski. Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 2005 (Prymasowska Seria Biblijna).
- Węclewski Z.: *Słownik grecko-polski*. Nakład Towarzystwa Akcyjnego S. Orgelbranda Synów, Warszawa 1905.
- Wiersbe W.W.: *Výkladový komentář Bible Starý zákon. 1. Samuelova–Žalmy*. Překl. Z. Linzmajer. Vyd. Nakl. Didasko, Kroměříž 2023.
- Wörpel G.: *Was sind die tukijjim in 1 Reg 10,22*. „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft“ 1967, Vol. 79, s. 360–361.

Какие животные на самом деле появляются в 1 Цар. 10,22 и 2 Лет. 9,21 – попытка реконструировать путь толкования и перевода в чешских и польских изданиях Библии

Абстракт: Целью статьи является продемонстрировать концептуально-терминологическую и приблизительно-лексическую вариативность в названиях животных в чешских и польских переводах Библии. Анализу подвергается 28 переводов двух практически идентичных отрывков Священного Писания – из Первой книги Царств (1 Цар. 10,22) и Второй книги Летописей (2 Лет. 9,21). Рассматриваются названия представителей животного мира (павлин, попугай, обезьяна, мартышка, бабуин, морские коты), встречающиеся в исследуемых текстах, с учетом их частотности. Анализ выявил разнообразные способы перевода двух еврейских лексем קוף *qōf* // *qōp* [h-6971] и תוכיים *tukijim* [h-8500] в чешских и польских изданиях Библии.

Ключевые слова: перевод библейских текстов, чешский и польский языки, вариантность лексем, гипонимы и гиперонимы

Jakie właściwie zwierzęta występują w 1 Krl 10,22 i w 2 Krn 9,21 – próba odtworzenia ścieżki interpretacyjnej i translacyjnej w czeskich i polskich przekładach biblijnych

Абстракт: Celem artykułu jest ukazanie pojęciowo-terminologicznej i aproksymatyczno-leksykalnej wariantowości w nazewnictwie zwierząt w czeskich i polskich tłumaczeniach biblijnych. Analizie poddano 28 przekładów dwóch niemal identycznych fragmentów Pisma Świętego – z Pierwszej Księgi Królewskiej (1 Krl 10,22) oraz Drugiej Księgi Kronik (2 Krn 9,21). Omówiono nazwy przedstawicieli świata zwierząt (paw, papuga, małpa, koczodan, pawian, korki morskie) występujące w badanych tekstach, z uwzględnieniem ich frekwencyjności. Analiza wykazała zróżnicowane sposoby tłumaczenia dwóch hebrajskich leksemów קוף *qōf* // *qōp* [h-6971] i תוכיים *tukijim* [h-8500] w czeskich i polskich edycjach Biblii.

Słowa kluczowe: tłumaczenie tekstów biblijnych, języki czeski i polski, wariantowość leksykalna, hiponimy i hiperonimy